

הלכות הדרף היומי

מסכת תענית

תוכן

- א. עוברות ומיניקות ... אין מתענות.....1
- ב. במאי מתריעין ... בשופרות.....1
- ג. ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות כגון חיכוך חגב זבוב וצירעה ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים.....3
- ד. על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוח גיים או נהר ועל ספינה המטורפת ... לעזרה אבל לא לצעקה.....4
- ה. אבל לשאר מיני פורענויות מתענין והולכין עד שיענו.....5
- ו. בתקופת תמוז בעינן מטרא ... כיחידים דמיתו ... והלכתא בשומע תפלה.....5
- ז. אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון.....6
- הדרן עלך מאימתי.....6

דף יד.

א. עוברות ומיניקות ... אין מתענות

בימינו שאין נוהגים¹ לעשות בעצירת גשמים סדר התעניות, אפילו בארץ ישראל, משום שאין לנו ב"ד סמוכים, ורק מרצים להקב"ה בתפלות ובתחנונים וגוזרים תענית יום אחד או שניים. אין עוברות ומיניקות מתענות ואסור להן להחמיר ולהתענות, אולם לא יאכלו אלא כדי קיום הולד².

ב. במאי מתריעין ... בשופרות

מצות עשה³ מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הציבור, שנאמר {במדבר י פסוק ט} על הצר הצר אתכם והרעתם פתעצרת ונפרתם לפני יקוק אלהיכם כלומר כל דבר שיצר לכם, כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן, והריעו.

¹ כף החיים תקעה א

² שו"ע ונו"כ תקעה ה

³ כל זה לשון הרמב"ם הלכות תעניות פרק א הלכות א - ד

הלכות הדרף היומי

מסכת תענית

ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב (ירמיהו פסוק כה) עֲזַזְתִּיכֶם הָטוּ אֱלֹהֵי וְחַטָּאוֹתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם וְזֶה הוּא שִׁיגְרוּם לְהַסִּיר הַצָּרָה מֵעֲלֵיהֶם, אֲבָל אִם לֹא יִזְעֲקוּ וְלֹא יִרְעוּ אֵלָּא יֵאמְרוּ דָּבָר זֶה מִמְנַהֵג הָעוֹלָם הוּא שְׂאִירָע, וּמִקְרָה הִיא הָרִי זֶה דֶּרֶךְ אֲכֻזְרִיּוֹת וְגֹרֶמֶת לָהֶם לְהִדְבֵּק בְּמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, וְתוֹסִיף הַצָּרָה צָרוֹת אַחֲרוֹת. הוּא שְׂכָתוֹב בְּתוֹרָה (וּיקרא כו פסוק כז – כח) וְהִלְכְתֶם עִמִּי בְּקָרִי: וְהִלְכְתִּי עִמָּכֶם בְּחַמַּת קָרִי וְגו', כְּלוֹמַר כְּשֶׁאֵבִיא עֲלֵיכֶם צָרָה כְּדִי שֶׁתִּשׁוּבוּ אִם תֵּאמְרוּ שֶׁהוּא קָרִי – מִקְרָה, אוֹסִיף לָכֶם אוֹתָהּ קָרִי עַכ"ל

ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבא על הציבור עד שירוחמו מן השמים, ובימי תענית האלו זועקין בתפלות ומתחננים בתחנונים ומריעין, ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר.

התרועה שמריעין הוין לבית המקדש, המוזכרת בתעניות שמתענים על הגשמים ועל החולאים וצרות היא שמתריעין בהם בשופר⁴. וי"א⁵ שהיא בחצוצרות. וי"א⁶ שיכולין ליתקע או בשופר או בחצוצרות.

ובזמן הזה אין נוהגים לתקוע ולהריע כלל בעת צרה⁷.

⁴ כ"ב בשו"ע תקעה ד ועיין בערוך השולחן אורח חיים סימן תקעו סעיף א "בתשובת הגאונים איתא שתוקעין בשופר [ר"ן פ"א] וכן משמע בגמ' [י"ד]. כמה מתריעין בשופרות וכן הוא בירושלמי דאמרינן שם קומי ר"י תוקעין בתעניתא כלומר בשופר ר' יוסי בעי ויתקעון קמיה בחצוצרתא ומתריץ ולא שמיע חצוצרות במקדש ואין חצוצרות בגבולין ע"ש וצ"ל דזה שאמרו בר"ה [כ"ו:] דבגבולין מקום שיש שופר אין חצוצרות ומקום שיש חצוצרות אין שופר אלמא דיש בגבולין חצוצרות בלא שופר זהו רק בשעת מלחמה [שם] והרשב"א ז"ל כתב שיכולין ליתקע או בשופר או בחצוצרות".

⁵ רמב"ם שם ד

⁶ דעת הרשב"א מובא במ"מ שם

⁷ עיין פרי מגדים משבצות זהב סימן תקעה ס"ק ב וז"ל "ועיין משנה למלך בפרשת דרכים דרך מצותיך שהסמ"ג לא הביא מצוה זו לתקוע בעת הצרה, יע"ש. ובקרא (במדבר י' בהעלתך) כתיב "בארצכם" י"ל הוין לארץ לא, ובארץ ישראל גופא כשאין בידניו י"ל לא, וצ"ע" ועיין ערוה"ש תקעו שם ג – ד דאנן סוברים כרש"י והטור להתקיעות הם בסוף כל ברכה וברכה מהשש ברכות הנוספות כמו שמתבאר בס' תקע"ט וכיון דאין תענית ציבור בחוץ לארץ ממילא דליכא הני שש ברכות הנוספות ואין מקום לתקוע ואף על גב דהברכות וודאי הם מדרבנן והתרעה הוה דאורייתא מ"מ כיון דתיקן רבנן באיזה מקום לתקוע ממילא דכשאין זה המקום א"א לתקוע דבשב ואל תעשה יכולין לעשות ככה"ג כידוע וכתב "ועוד נלע"ד דהתרעה לא הוין מן התורה רק בזמן הבית ותדע לך שכן הוא שהרי לפי הירושלמי שהבאנו אין חצוצרות רק במקדש וא"כ קרא דכתיב והריעותם בחצוצרות בע"כ דרק אזמן הבית קאי ועוד כיון דבהך קרא כתיב (במדבר י', טז) וכי תבואו מלחמה בארצכם ואין זה אלא בזמן הבית וכל קראי דשם אינן אלא בזמן הקרבנות כדכתיב (במדבר י', יז) וביום שמהתכם וגו' ותקעתם בחצוצרות על עולתיכם וגו' וכוודאי תפלה זועקה הוין מן התורה גם בח"ל כדכתיב [דברים ד, כט – ל] בצר לך וגו' ובקשתם משם את וגו' וכמה מקראות יש על זה אבל לא התרעה ויראה לי דלכן אמרו בגמ'

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדרף היומי

מסכת תענית

ג. ושאר כל מיני פורענויות המתרגשות כגון חיכוך חגב זבוב וצירעה ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים

כשם שגוזרים להתענות על עצירת גשמים, כך גוזרים להתענות על מחלות ומגפות הפוקדות את הציבור⁸.

כיצד, הרי שירד חולי אחד לאנשים רבים באותה העיר⁹, והיו לפחות שלשה אנשים מתים מאותו חולי¹⁰, הרי זה צרת צבור וגוזרין עליה תענית ומתריעין שופרות. ומתענים ומתריעים על אלו החלאים מיד¹¹.

כשאבעבות פורחים בתינוקות¹² ומתים, יש לגזור תענית. וכבר נדפס סליחה על תחלואי ילדים. ובש"ה כתב שכל אחד יבריא בניו מן העיר בעת הזאת, שהיא מחלה המתדבקת¹³. וכן הכוך לח שהוא כעין שחין לח שמתחכך אדם עליה, הרי הוא כשחין פורח ואפילו אינם מתים ממנה גוזרין תענית, שהשחין לח הוא כעין שהיה במצרים והוא קשה כמות, ודוקא כשפשט ברוב צבור, אבל הכוך יבש, צועקים עליו בלבד.

וכן על הארבה יש מינים שמתענים ויש שלא ועכשיו שאין אנו יודעים להבדיל בין המינים על כולם מתעניין ומתריעין¹⁴, ואפילו לא נראה מהם

במה מתריעין בשופרות ובאמת קשה דהא בתורה הצוירות כתיב אלא וודאי דאחויץ לארץ בזמן הגלות קאי או אפילו בארץ ישראל בזמן הזה דהתורה צותה רק בזמן הבית ובזמן החורבן הוי רק מדרבנן ולכן תקנו בשופר כמו בר"ה. ובמור וקציעה שם "ונ"ל פשוט שאינה מ"ע אלא בא"י ומקרא מלא דיבר הכתוב וכן תבוא מלחמה בארצכם, גם אין המצוה אלא בכהנים ובחצוצרות והאידינא ליכא כהנים מיוחסים ולא הצוירות של תורה משו"ה מסתברא דאפילו בארץ ישראל ליתא המצוה השתא ולא שמענו שינהגו כן בא"י בזה"ל, ושופר כיון דתקנתא דרבנן היא לא תיקנהו אלא בתענית ציבור ואין תענית ציבור בכבל וגם לא בא"י האידינא דליכא נשיא" וכו'.

⁸ שו"ע ונו"כ תקעו ה

⁹ כגון אסכרה (פירוש חולי סוגר הגרון מענין ויסכרו מעינות תהום) (בראשית ז, ב) או הרחור וכיוצא בהם.

¹⁰ שאז נתחוקה החולי למומתת רק שאין צריך לזה שיהיה דוקא בשלשה ימים כמו בדבר אלא בין ביום אחד או יותר מתעניין ומתריעין עליו. אכן לפי מה שמבואר בב"י בשם הירושלמי מוכח דלענין אסכרה אפילו לא מת ממנה רק אחד מתעניין עליו, ונראה דמ"מ דוקא כשיירד חולי זה להרבה אנשים אף שלא מת עדיין רק אחד מהן צריך להחמיר וכדמשמע לשון השו"ע, אבל אי לא"ה לא.

¹¹ שבאלו חולאים אינן צריכין שימותו בשלשה ימים זה אחר זה, כמו בדבר שהוא בא מכה שינוי אויר

¹² עכשיו אין זה מצוי כי זה בק"ן שנים המציאו הרופאים להעמיד לכל קמן וקמנה בני שנה או יותר קו"י פאקיין ועי"ו נמלטים ממחלה זו כידוע ועכשיו שכיחי בילדים מחלה שקורין דיפטרי"ט והוא מין אסכרה שמחניק הגרון ונ"ל שאם חלילה המחלה מתרבה בעיר יש לגזור תענית. ערוך השולחן שם סעיף יב

¹³ מ"ב שם יד

¹⁴ שו"ע ונו"כ שם ט והרב פה"א דף מ"ב ע"ד כתב דמ"ש הש"ע על כולם מתריעין נראה דכ"ש מתעניין וכתב דכן נעשה מעשה בירושתי' דפעם אחת בא ארבה למשחית וגזרו תענית בה"ב יעו"ש וכ"מ במט"י בליקומים דף ס"א דמתעניין ג"כ יעו"ש. כף החיים שם נב

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדרף היומי

מסכת תענית

אלא כנף אחד בכל ארץ ישראל, ואפילו אינו משחית יבול הארץ¹⁵, אולם עתה בזה"ז לא שמענו ולא ראינו שהתענו רק מרצים בתפלות ותחינות¹⁶.

אבל שאר מיני רמש הארץ¹⁷ ורמש העוף ששולחו והזיקו, כגון שלוח נחשים ועקרבים שמזיקים ואינם ממיתים, ואין צריך לומר צרעים ויתושיין והדומה להם, אין מתענים עליהם ולא מתריעין אלא זועקין בלא תרועה. אבל אם ממיתין אפילו יתושים וזבובים מתעניין ומתריעין עליהם, וי"א שעל נחשים ועקרבים אפלו אם אין אנו יודעין עדיין שימותו על ידן, ג"כ חוששיין ומתעניין על זה¹⁸.

ד. על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוח גייס או נהר ועל ספינה המטורפת ... לעזרה אבל לא לצעקה

עיר¹⁹ או יישוב שצרו עליה רוצחים או אויבים או שנהר מאיים לשוטפה וכדומה, וכן ספינה המטורפת בים, ואפי' יחיד הנרדף מפני אנסין או ליסטים, או רוח רעה או חולה שאר חולי שיש בו סכנת היום, זועקים ומתחננים בתפלות בשבת, אבל אין תוקעין, אא"כ תוקעין לקבץ העם לעזור אחיהם ולהצילם.

וכן מותר לברך החולה המסוכן, בו ביום²⁰. אבל מי שאינו מסוכן לא.

וכשעושין מי שבירך לחולה שאין בו סכנה²¹, אומר – שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ולברך המקשה לילד בודאי מותר שהרי בכלל מסוכנת היא, וכן הדין ליולדת בתוך שבוע ראשון.

¹⁵ בשנת התקכ"ג אירע שבא מכת הארבה בירושתי' ואם יגזרו ת"צ יבוא יום ג' ביום ר"ח ועשו מעשה וגזרו ת"צ ב' וה' דוקא. מוזכר אדמה דף ט' ע"ב. ובשנת התקכ"ד בא מין ארבה ויען אם יגזרו ת"צ יום ג' של התענית היה בא אחר י"ז בתמוז שחל ביום א' והיו ב' ימים זא"ז והיא גזירה על הצבור שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה וכמ"ש הרמב"ם פ"א מה' תענית לכן הסכימו שלא לגזור ת"צ כ"א לזעוק בתפלה ותחנונים וסגולת קריאת ויהי נועם צ"א פעמים דנהוג פעה"ק על כל צרה שלא תבא על הצבור. פה"א ח"א דף מ"ב ע"ד וריש דף מ"ג.

¹⁶ כף החיים שם נב

¹⁷ שו"ע ונו"כ שם ז

¹⁸ מ"ב שם

¹⁹ שו"ע ונו"כ שם יג ורפח ט

²⁰ רמ"א רפח י

²¹ ובמג"א הקשה למה נהגו האידנא שבשאומו החזן מי שבירך לחולה אומר המקום ישלח לו רפואה שלימה וכו', הרי אסור לומר כן בשבת. ותירץ שסומכין על דעת הרמב"ן שפסק כר' יוסי שמותר לומר נוסח זה כיון שמסוים בתוך שאר חולי ישראל. ובשו"ת אבקת רובל יב יד, כתב שמהר"י בירב התיר זאת, משום שלא אסרו אלא כשמבקר את החולה שאז מצטער עמו, אבל כשמברכים את החולה בביהכ"ס כדרך שמברכים

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדרף היומי

מסכת תענית

דף יד:

ה. אבל לשאר מיני פורענויות מתעניין והולכין עד שיענו

כשם²² שמתענים ומתריעין על הגשמים כמו כן מתעניין ומתריעין על שאר הצרות, כגון בזמן הבית שהיה לישראל ממשלה בארצם ובאו גוים לערוך מלחמה עם ישראל או ליטול מהם מס, או ליקח מידם ארץ, או לגזור עליהם צרה אפילו במצוה קלה, הרי אלו מתעניין ומתריעין עד שירוחמו מן השמים. וכן בכל שאר הצרות הנ"ל מתעניין ומתריעין עד שירוחמו מן השמים. וכבר התבאר שאין נוהגים בזמנה"ז להתענות ולהריע, אלא רק מרצים להקב"ה בתפלות ובתחנונים, וגוזרים תענית יום אחד או שניים.

ו. בתקופת תמוז בעינן מטר... כיחידים דמיתו... והלכתא בשומע תפלה

יחידים²³ הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים²⁴, אלא בשומע תפלה²⁵, ואפי' עיר גדולה או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפלה. ולפיכך בחו"ל²⁶ על אף שאין שואלין מטר בו' מרחשון, עד ששים יום אחר התקופה, יש לשאול מטר בשומע תפילה אחר ז' מרחשוון, או בין פסה לעצרת במקומות הצריכין לכך.

את הבריאים, מותר. ובתורת שבת כתב ליישב, שכיון שבשעת אמירת ה'מי שברך' פוסקים צדקה ואומרים 'בשכר זה' וכו' הוי ברכה ולא תפלה, ומותר כאמירת 'יקום פורקן'.

²² שו"ע ונו"ב תקעו א

²³ שו"ע ונו"ב קיז ב

²⁴ ואף דאיתא בסימן קי"ט דאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים, שאני פרנסה שהוא דבר הצריך לכל ואין בו היזק לשום אדם. אבל מטר יש בו היזק לשאר ארצות. מ"ב שם ה

²⁵ הב"ח כתב בקצרה "קבלתי דיש ליוהר שלא לשאול גשמים כלל שלא בזמן שתיקנו חכמים, אפילו בשומע תפילה וכו' זכר לדבר מעובדא דרבא פ"ג דתענית (כ"ד ב) דבעי רחמי דליתי מיטרא בתקופת תמוז ואתי מיטרא וכו' א"ל אשני דוכתן דרתחי עלך מן שמיא וכו', ושמעתי ששני גדולים עשו מעשה כשהיה עצירת גשמים בימות החמה לשאול בציבור ותן טל ומטר בשומע תפלה ונאסף כל אחד לעמיו באותה שנה ותלו הדבר בדאמרו קמי שמיא" עכ"ל

²⁶ מ"ב שם ט

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>

הלכות הדרף היומי

מסכת תענית

מנהגו כהיום שגם הש"ץ אומר בשומע תפילה כשצריך לגשמים, אבל אינו אומר ותן טל ומטר לחוד כי אם בפסוקים ושאר לשונות וכבר נדפס בסידורים²⁷.

אם בארץ אחת כולה העריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, אם רוצה²⁸, חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים. אבל אינו מחויב לחזור כלל. ואם נזכר קודם שסיים, יסיים מתחלה כל תפלתו ואח"כ יחזור ויתפלל כנזכר בתורת נדבה²⁹.

ז. אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון

אין אדם³⁰ חשוב רשאי ליפול על פניו אפילו בדרך קידה שנופל על אפיו על הרעפה בלא פישוט ידים ורגלים³¹. כשמתפלל על הצבור ובפני הצבור, אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון. שאמר לו הקדוש ברוך הוא (יהושע ז פסוק י) קם לך למה זה אפתה נפל על פניך. מכיון שבושה הוא לו שמהרהרין שאין הגון ואין ראוי ליענות. אבל בביתו אפילו מתפלל על הציבור מותר, ואפילו בפני הציבור דוקא כשהוא לבדו נופל על פניו, ואין הקהל נופלין עמו, אך אם כל הקהל נופלין אזי אם אין ח"ו נענים אין גנאי כ"כ לאדם חשוב שלא עדיף הוא מכלל הציבור³².

אולם אם הוא מטה קצת על עדו, מותר בכל מקרה שאין זה נפילה על פניו וכ"ש נפילת אפים שלנו שהוא רק הטיית הראש וכיסוי פנים בעלמא בודאי מותר³³.

הדרן עלך מאימתי

²⁷ מ"ב שם

²⁸ ואם לא היה עצירת גשמים ושאל מטר במדינותינו מפסה ועד עצרת צריך מדינא לחזור ולהתפלל בתורת נדבה. מ"ב שם י

²⁹ מ"ב שם י

³⁰ שו"ע ונו"כ קלא ח

³¹ מ"ב שם מ

³² מ"ב שם לה

³³ מ"ב שם לז

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/GBwUrGXgJmSBYBitDGM0T3>